

ДОВІРА ЯК ОБРАЗ ВІРИ У ФІЛОСОФСЬКІЙ АНТРОПОЛОГІЇ МАРТИНА БУБЕРА

В сучасному суспільстві з його кризами – економічними, політичними, релігійними, етичними (системи цінностей, відповідальності) все частіше спостерігаються процеси втрати ідентичності, десолідаризації, тому постає нагальна потреба у виробленні нових підходів та механізмів, які сприяли б гармонізації людини зі світом, налаштуванню на ефективну комунікацію. Одним з таких механізмів є довіра як умова взаємності та відкритості людини світу. Особливі відносини пов'язують довіру та релігійну віру, довіра постає в якості основи релігійної віри, її базової установки.

Проблемою довіри цікавились чимало дослідників, але переважно з соціологічних, психологічних та політологічних позицій (Е.Гідденс, Н.Луманн, А.Селігмен, Ф.Фукуяма, П.Штомпка, В.Зінченко, Т.Скрипкіна, Р.Емерсон). Філософський же аспект довіри залишається недостатньо розробленим.

Один з найцікавіших підходів в осягненні довіри як образу віри з точки зору унікальності діалогічної природи людини та її повноцінного буття представлений у працях відомого філософа, гуманіста, громадського та релігійного діяча Мартіна Бубера.

Важливим аспектом релігійної віри є фіксація сакрального. Довіра може поставати як у формі довіри до Бога, так і довіри до релігійних інституцій, до авторитетних текстів та постатей. Довіра до Бога є первинно сакральною, вищою формою довіри, ніж інституціональна. Віру релігійну можемо також тлумачити як метафоричний вираз природного відчуття довіри до світу.

Феномен довіри взагалі позначає відповідність реальності нашій проєкції, тобто впевненість у тому, що об'єкт довіри буде саме таким, яким ми його собі уявляємо, відповідно до певних норм та вимог. Довіра передбачає формування установки на те, що об'єкт довірчого відношення відповідатиме нашим очікуванням – певних дій, їх якості, результативності та передбачуваності, проявляючи взаємність та відповідальність.

Довіра – це ментальний стан, що виражає суб'єктивну оцінку вірогідності та передбачає формування певної емоційної установки

на здійснення очікуваного. Відзначимо також важливу специфічну рису довіри – неможливість або відсутність достатнього підтвердження, гарантій.

Центральною темою філософської антропології М.Бубера є діалогічне буття людини в світі, сутність якого розкривається тільки через проникнення у світ Іншого, через співвіднесення буття “Я” з буттям “Ти”. Діалогічна традиція філософського пізнання Бубера акцентує увагу на значущості постаті Іншого, його людській суб’єктивності, що і забезпечує взаємність у комунікації. Важливою умовою взаємності як “Я – Ти – зв’язку” є відносини довіри, що гарантують появу таких важливих ознак справжнього діалогу, як відкритість людини світові, взаємність, обопільну спрямованість внутрішньої дії.

Діалог відображає сутнісні характеристики цілісного особистісного буття. Вчений звертає увагу саме на діалогічну природу людського буття, позначаючи світ як досвід словом Я-Воно, а світ відносин словом Я-Ти. Формування останнього відбувається в трьох сферах: життя з природою, життя з людьми, життя з духовними сутностями [1, 26]. Перша сфера не досягає рівня мовлення, в другій відношення відкрите і оформлене у мовленні, відношення третьої сфери відкриває себе, не володіючи мовленням, однак породжуючи його. В третій сфері ми відповідаємо, створюючи, думаючи, діючи. Таким чином, три сфери відносин Я-Ти базуються відповідно на трьох типах довіри: перша сфера – на довірі до світу, друга – на довірі до інших людей, третя – на довірі до Бога. Значну частину своїх праць М.Бубер присвятив дослідженню саме третьої сфери.

У філософській антропології М.Бубера в контексті зіставлення релігії та філософії для визначення сутності релігійної віри використовуються такі метафоричні поняття, як зустріч, діалог. Розглядаючи людське буття як подвійну структуру, М.Бубер зазначає, що кожному виду нашого буття з сущим – зустрічі з ним та його споглядання – відповідають два основних види нашого буття – Я-Ти і Я-Воно. Я-Ти реалізується найвищою мірою в релігійній дійсності, в якій “необмежено суще в якості абсолютної особистості стає моїм партнером. Я-Воно знаходить вираз вищої концентрації і просвітлення у філософському пізнанні, де суб’єкт виводиться зі спільного існування Я і Воно, яке безпосередньо проживається, а Воно

перетворюється в принципово відособлений об'єкт, чим і створюється суворе мислення мислимих суцільних речей або навіть самого мислимого буття" [1, 472]. Таким чином, М.Бубер говорить про релігійну віру як про суб'єкт-суб'єктні відносини, її діалогічність, основу якої становить довіра.

Розробляючи філософію віри, вчений зосереджується на її подвійному характері, виокремлюючи дві форми справжньої віри: перша проявляється в тому, що ми довіряємо комусь, навіть коли у нас немає достатніх засад довіряти людині. Друга форма віри реалізується тоді, коли ми, також без достатніх на те засад, визнаємо істинність чогось [1, 301]. Обидві форми віри об'єднує неможливість обґрунтування, що вказує, за М.Бубером, не на недолік інтелектуальних здібностей, а на існуючу особливість нашого ставлення до людини, якій ми довіряємо, або до змісту, який ми визнаємо істинним. М.Бубер наголошує на діалогічному змісті віри та людського буття, вказуючи, що віра стає можливою лише тоді, коли у відношення, названому "вірою", включена вся цілісність особистісного буття. В релігійній філософії М.Бубера можна виокремити декілька різновидів довіри до Бога: особистісна, екзистенціальна, колективна, інституціональна.

Відношення довіри базується на особливому стані, який вчений називає станом *стикання*, співпричетності, маючи на увазі стикання власної цілісності з тим, до чого відчувається довіра. Відношення другої форми віри як визнання базується на акті прийняття, коли власна особистісна цілісність приймає те, що вона визнає істинним.

Аналізуючи специфічність віри як довіри, М.Бубер доходить висновку, що довіра є досить складним процесуальним станом, який поєднує в собі раціональне та ірраціональне, початок якого в часі визначити досить складно: "сам довіряючий не знає цього початку: він за необхідності ототожнює його з початком стикання" [1, 302]. Стикання в довірі є первинним і веде до прийняття того, що виходить від людини, якій довіряють.

Звертаючись до історичної ретроспективи розвитку іудаїзму та християнства, М.Бубер називає перший образ віри – віру-довіру – єврейським, другий образ віри – віру як визнання істинності – християнським. Ці назви є образними, символізуючи те, що кожен з названих образів віри знайшов закінчений вираз відповідно у

евреїв та християн, але прижився і на іншому “ґрунті”.

За М.Бубером, слова “вірити” і “довіряти” в різних іудео-християнських текстах мають суттєві відмінності, хоча і нерідко взаємозумовлюють одне одного. Абсолютне значення довіри полягає не у тому, щоб слова були прийняті як істинні, а у тому, що приховане за цим змістом, що сприяє появі особливого “стану довіри”, який приводить до відкритості, налаштовує на спілкування, на зміну відношення до власного буття, його перетворення. Екзистенціальний характер довіри проявляється у тому, що “справжня стійкість основ людського буття залежить від справжньої стійкості засадничого відношення цієї людини до сили, що творить це буття” [1, 319]. Довіра та вірність виражають взаємопов’язані сторони стійкості: вірність – активну, довіра – рецептивну. Вирішальним тут стає необхідність перетворення душевного стану в стан життя.

М.Бубер також наголошує на визначальному характері довіри щодо віри: “Вільне від всяких сумнівів прийняття Авраамом Неприсутнього як Присутнього виводиться з “непорушної довіри” Авраама: він вірить, тому що довіряє, а не навпаки” [1, 323]. “Якщо людина довіряє комусь, то, зрозуміло, вона вірить словам того, кому довіряє” [1, 324].

Довіра володіє великою силою актуалізації та життєвого творення. Людина, довіряючи Богу, “ввіряється Йому: вона володіє життям саме в своїй довірі, яка охоплює і визначає всю її тілесну сутність” [1, 336].

Таким чином, довіра до Бога, за М.Бубером, є одним зі структуруючих чинників людської цілісності, реалізуючи діалогічну сутність світу відносин.

Для більш точної характеристики філософської концепції віри та довіри М.Бубера розглянемо типологію філософських моделей віри, запропоновану Дж.Келленбергером, який виокремлює три моделі віри. Перша модель віри – це “форма віри”, явлена в самій Біблії, дві інші він називає “екзистенціальними”.

Відмінною рисою цих моделей віри є підхід до визначення природи віри. Перший спирається на те, що віра має бути абсолютною істиною для віруючого, другий на те, що віра передбачає недостовірність, маючи на увазі те, що справжня віра базується на стражданні, сумнівах, невпевненості і навіть відчаї [2, 140]. Перший підхід знаходить свій вираз у біблійній моделі віри,

інший – в екзистенціальних. Біблійна модель, базуючись на безумовній достовірності, втілена у вірі Авраама та Іова, які не сумнівались у божому благоволінні. Екзистенціальну модель першого типу Келленбергер називає “абсурдною моделлю”, згідно з якою люди вірять в Бога, долаючи свої сумніви та недостовірність вольовими зусиллями, не відчуваючи безумовно присутність Бога у світі навколо себе. Якщо ці зусилля не досягли мети, тоді починається другий тип екзистенціальної моделі віри, названої Келленбергером “парадоксальною вірою”. Віруючі такого типу не володіють вірою, але всіма силами прагнуть вірити та проголошують при цьому віру, якої не мають, це, по суті, прагнення вірити, яке неможливо реалізувати [2, 141]. Основним і чи не єдиним об’єднуючим чинником для всіх моделей віри, підкреслює Келленбергер, є саме довіра. Кожна модель відрізняється лише характером довіри до Бога. Довіра ж визначається “ступенем достовірності вірування відносно існування Бога” [2, 142].

Слідуючи типології моделей віри, за Келленбергером, філософія віри, представлена у працях М.Бубера, належить переважно до першої моделі віри, яка базується на безумовній довірі до Бога, є повною, абсолютною, безмежною.

Отже, філософська антропологія М.Бубера вказує шлях прориву з самотності у світ відносин “Я–Ти”, цей шлях виходить за межі індивідуалізму і колективізму. Глибина відчуження може бути подолана шляхом віри. А вірити в Бога для нього означає розмовляти з ним. Віра в Бога – це здатність говорити з Богом. Це і є виразом найглибшої довіри.

Саме довіра є умовою внутрішнього розвитку людини, встановлення гармонійних відносин людини з іншими людьми та зі світом. Крізь усю філософію М.Бубера проходить ідея довіри до людини – віра у її розум та необмежені можливості. В багатьох працях вчений піднімає питання про довіру між народами, вірніше, про відсутність довіри між ними, говорить про необхідність формування вміння вести продуктивний діалог при вирішенні складних міждержавних, міжкультурних та релігійних питань.

Література

1. Бубер М. Два образа веры. – М., 1999.
2. Кимелев Ю.А. Современная западная философия религии. – М., 1989.